Verschenen in: *Bijdragen tot de Geschiedenis*, 84/2001, p. 547-550.

Ph. Godding, Le Conseil de Brabant sous le règne de Philippe le Bon (1430-1467), Académie Royale de Belgique, Classe des Lettres, Collection in-8o, 3e série, deel 19, Brussel 1999

Het standaardwerk over de Raad van Brabant is reeds gedurende ongeveer een eeuw onbetwist het werk van A. Gaillard getiteld "Le Conseil de Brabant. Histoire – Organisation - Procédure" (3 vols., Brussel 1898-1902). Maar het is een standaardwerk bij gebrek aan beter, zeker waar het de procesgang bij deze Raad betreft. Immers, de studie van Gaillard laboreert aan een kwaad dat nog tot in de jaren zeventig van de twintigste eeuw in verschillende rechtshistorische studies kon worden gesignaleerd: een te grote nadruk op regelgeving alsmede op verhandelingen van rechtsgeleerde auteurs en tegelijkertijd een verwaarlozing van praktijkbronnen (Gaillard baseert zich wat betreft het procesrecht bijvoorbeeld in hoge mate op de Albertine Ordonnantie van 1604 en op het werk van de 15e-eeuwse jurist Willem van der Tanerijen (Boec van der loopender practijken der Raidtcameren van Brabant, dat Gaillard in manuscript raadpleegde en dat inmiddels door Eg. I. Strubbe werd uitgegeven (Brussel 1952)). In die situatie is verandering gebracht, onder meer door geleerden als J. van Rompaey met zijn baanbrekende werk over de Grote Raad van Mechelen (De Grote Raad van de hertogen van Boergondië en het Parlement van Mechelen, Brussel 1973). Op het vlak van de Raad van Brabant (en ik heb het dan niet over de Staatse Raad) bleef het echter lange tijd stil. Momenteel wordt echter hard gewerkt aan de ontsluiting van het fonds Raad van Brabant op het Algemeen Rijksarchief in Brussel (een eerste excellente archiefinventaris van de hand van Dr. E. Put zag reeds het licht), en nu is er dus ook het hier te bespreken werk van de gekende Belgische rechtshistoricus Philippe Godding.

Het werk van Godding, dat het resultaat is van vele jaren onderzoek in archiefbronnen, behandelt de vroegste periode van de Raad van Brabant. Het bestaat uit vier delen, respectievelijk handelend over: (1) Oorsprong en evolutie van de Raad; (2) De organisatie van de Raad onder Filips de Goede; (3) De bevoegdheid van de Raad; en (4) De procedure bij de Raad. In de Appendix wordt onder andere een chronologische lijst van sententies over de periode 1400-1466 gevonden, alsmede twee voorbeeldsententies en de transcriptie van een manuscript handelend over competentie.

Een probleem dat Godding signaleert bij het kennen van de vroegste geschiedenis van de Raad van Brabant is de beperkte omvang van de overgeleverde bronnen. Deze geringe hoeveelheid archiefmateriaal is niet slechts een gevolg van de tand des tijds, die aan het beschikbare papier- en perkamentwerk heeft "gevreten", maar evenzeer van de omstandigheid dat in deze vroege periode het geschreven woord een bescheiden plaats innam. En op het moment dat het schrift meer frequent werd aangewend, was dit vooral, om het in de woorden van Godding te zeggen, "pour assurer le souvenir d'actes juridiques à consequences durables", en dit betekent dan weer dat juist datgene werd vastgelegd wat in verband stond met zakelijke (onroerende) en heerlijke rechten. In het geval van een proces bracht dit met zich dat niet zozeer de rechterlijke beslissing zelf in geschrift werd vastgelegd, maar veeleer de consequenties van deze beslissing (bijvoorbeeld, aldus Godding, afstand en overdracht van rechten). Zelfs in de veertiende eeuw is het zo dat de rechterlijke uitspraken die de graaf samen met zijn raad deed niet systematisch geregistreerd werden. Maar ook in de vijftiende eeuw, de periode die centraal wordt gesteld in de hier besproken studie, vloeien de archiefbronnen niet rijkelijk. Sententieregisters en originele procesdossiers ontbreken bijna geheel (hoewel ze er zeker ooit zijn geweest; het eerste getuigenis van het bestaan van

registers dateert uit 1406). Dit stelt natuurlijk zijn beperkingen aan de resulaten van het onderzoek van Godding en het is daarom ook zo opmerkelijk hoeveel informatie de schrijver ons toch weet te presenteren.

Het bepalen van een tijdstip waarop de Raad van Brabant is ontstaan, levert, zoals zo vaak met de zich "organisch" ontwikkelende instellingen van voor de Franse Revolutie, problemen op. Wanneer we uitgaan van het tijdstip waarop zich uit de curia van de graaf een afzonderlijk orgaan met rechterlijke bevoegdheden losweekt, moeten we het jaar 1430 als beginpunt nemen. Echter, wanneer we dit jaar als uitgangspunt zouden nemen zonder naar de voorafgaande jaren te kijken, zou een belangrijk gedeelte van de wordingsgeschiedenis van de Raad onbelicht blijven. Immers, de Raad van Brabant als hoogste rechter in Brabant zet vanaf 1430 een deel der taken van de grafelijke raad voort. Het is daarom dat Godding de periode voor 1430 belicht. Bestudering van deze periode leert dat het niet hoeft te verbazen dat de Raad van Brabant, zoals we die vanaf 1430 kennen, ook andere dan rechterlijke taken had. De theorie van de Trias was nog niet uitgevonden.

Ik zal hieronder een aantal aspecten van de studie van Godding belichten, waarbij ik zeker niet volledig zal zijn aangezien we hier te maken hebben met een studie die zeer rijk is aan gegevens.

Een eerste aspect dat ik hier wil noemen betreft de taal die bij de Raad van Brabant werd gebruikt. Godding meldt dat het Nederlands verreweg de voorkeur had. Dit mag opmerkelijk heten, aangezien verwacht mocht worden dat de Raad, als emanatie van de graaf, zich van het Frans zou bedienen. Desalniettemin wordt er zelfs in het Nederlands geprocedeerd als partijen waarschijnlijk het Frans als moedertaal hadden. Bij de 16^{e}-eeuwse Grote Raad zou in zo'n geval het Nederlands niet zijn gehanteerd. Daar was de regel dat de procestaal werd bepaald door de herkomst van partijen. En zelfs als die partijen het Nederlands als moedertaal hadden en er dus in het Nederlands werd geprocedeerd, werden de stukken voor intern gebruik te allen tijden in het Frans opgesteld (als zijnde de taal van de "Prins").

Een ander boeiend onderwerp betreft de vraag welk soort zaken tot de competentie van de Raad van Brabant behoorden. Formeel was het zo dat de Raad die zaken voor zijn rekening nam waarvan de graaf besliste dat kennisneming ervan hem toekwam. Dit zo zijnde kan men over de bevoegdheid van de Raad weinig vastomlijnde uitspraken doen, zeker wanneer men zich bedenkt dat ingevolge het uitgangspunt (de graaf beslist) normatieve bronnen met betrekking tot competentie bijna geheel ontbreken. Gelukkigerwijze is de situatie minder hopeloos dan zij lijkt. In de eerste plaats bestaan er contemporaine lijstjes met betrekking tot de bevoegdheid van de Raad, die Godding in de Appendix van zijn werk heeft opgenomen. Bovendien kan men trachten in de overgeleverde rechtspraak van de Raad krachtlijnen te ontdekken wat betreft dit onderwerp. Godding doet dat dan ook en het beeld dat daaruit ontstaat is weinig verrassend. Zo wordt een grote plaats ingenomen door zaken waarbij de belangen van de graaf zijn betrokken. Deze belangen raken niet alleen vermogensrechtelijke kwesties, maar bijvoorbeeld ook het voorkomen van verstoring van, als ik mij deze anachronistische terminologie mag permitteren, de openbare orde. Uit dit laatste vloeit voort dat de Raad van Brabant kennisneemt van zaken betreffende bezitsstoringen (possessoire zaken); dergelijke storingen en mogelijke reacties hierop kunnen immers directe repercussies hebben op de "openbare orde". Ook op strafrechtelijk vlak was de Raad van Brabant competent, hoewel het aantal strafrechtelijke kwesties gering was; privaatrechtelijke zaken domineerden. Voor een gedetailleerde bespreking van de competentie van de Raad verwijs ik gaarne naar de studie van Godding, die hieraan een groot aantal bladzijden wijdt.

Een belangrijke vraag op het gebied van de receptie van het geleerde recht (Romeins en canoniek recht) in de Nederlanden is in hoeverre sporen van deze beide rechten reeds in het 15e-eeuwse materiaal van de Raad van Brabant kunnen worden gevonden. Daarbij is het van belang vast te stellen dat universitair geschoolde juristen, die met het geleerde recht bekend waren, net als elders slechts in betrekkelijk laag tempo hun intrede doen bij de Raad. Een belangrijke voortrekkersfunctie heeft volgens Godding Kanselier Jan Bont (voor informatie over hem, zie de bladzijden 79 e.v. van de hier besproken studie) gehad, vooral waar het de procedure betreft. Volgens Godding heeft Bont vanaf 1412 de procedure op zodanige manier beïnvloed dat elementen uit het zogenoemde Romano-canonieke procesrecht, dat oorspronkelijk slechts bij de kerkelijke jurisdicties werd toegepast, meer en meer konden worden herkend in de procesgang van de Raad.

Wat betreft de invloed van het geleerde recht buiten het procesrecht, dat wil zeggen op het vlak van het materiële recht, zijn we minder goed geïnformeerd. Dit hangt samen met het feit dat de door partijen overgelegde schrifturen, waaruit hun argumentatie te kennen is, ontbreken nu geen procesdossiers uit de door Godding bestudeerde periode bewaard zijn gebleven. De sententies van de Raad, die ook slechts mondjesmaat in het fonds Raad van Brabant werden teruggevonden (althans, wat betreft de periode waarover Godding spreekt), leveren in dit opzicht ook geen informatie, aangezien de beslissingen van de Raad, net zoals die van andere hoven uit deze periode, niet werden gemotiveerd. Voor zover de bronnen ons inlichten, lijkt het erop dat vooral naar het "lantrecht", het "ius proprium", werd verwezen en niet zozeer naar het Romeinse recht. Dit kan mede samenhangen met het feit dat de Raad van Brabant pas vanaf 1441 universitair geschoolde rechters in zijn gelederen opnam (zoals gezegd, eerder werd enige invloed in geleerdrechtelijke zin uitgeoefend door Kanselier Bont). Toch zijn Romeinsrechtelijke sporen, aldus Godding, reeds in een vroeg stadium wel impliciet te onderkennen, bijvoorbeeld waar een onderscheid wordt gemaakt tussen bezit en eigendom, en vorderingen ten possessoire en petitoire.

Een laatste onderwerp dat ik uit de studie van Godding wil lichten, betreft de procesduur. Zoals bekend, wordt tot op de dag van vandaag geklaagd over het feit dat processen te lang duren. Reeds vanaf de invoering van het geleerde, Romano-canonieke procesrecht is getracht de procedure zodanig om te vormen, dat zaken binnen een beperkte termijn konden worden beslist. Hoewel sommige maatregelen gedurende korte tijd enig effect sorteerden, kwam de "slenter" er vaak weldra weer in. Dit was en is mede een gevolg van het feit dat het burgerlijk procesrecht aan partijen grote vrijheid toekent bij bepaling van de vraag hoe geprocedeerd wordt (men spreekt hier van het beginsel van de partijautonomie). Het proces wordt vooral gezien als het proces van partijen en er is altijd wel een partij die belang heeft bij een trage procesvoering. Te denken valt hierbij bijvoorbeeld aan de debiteur die door zijn crediteur in een proces wordt betrokken. Ook kan men zich voorstellen dat advocaten met volle agenda's gebaat zijn bij uitstel. In dit licht kan een actief procesbewakingsbeleid door de rechter een oplossing zijn. Godding schetst hoe dit beleid bij de Raad van Brabant vorm werd gegeven (p. 341 e.v.).

Een boekbespreking behoort ook een kritische noot te bevatten. Ik zou deze kritiek liever achterwege laten, gezien het feit dat Godding hier onbetwist een magnum opus presenteert dat van grote kwaliteit is. Desalniettemin moet gesignaleerd worden dat de auteur niet altijd kennis heeft genomen van recente relevante publicaties. In zijn bibliografie ontbreken bijvoorbeeld recente studies over de Hoge Raad van Holland en Zeeland en over de Grote Raad van Mechelen (hoewel zij zijn verschenen ruim voordat het manuscript begin 1998 werd

afgesloten; ik doel hier vooral op C.M.O. Verhas, De beginjaren van de Hoge Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland, diss. Leiden 1997 en C.H. van Rhee, Litigation and Legislation. Civil Procedure at First Instance in the Great Council for the Netherlands in Malines, diss. Leiden 1997). Toegegeven moet worden dat deze publicaties handelen over een latere periode dan die door de auteur van het hier besproken boek centraal wordt gesteld, maar desondanks is mijn indruk dat, zeker op het gebied van het procesrecht, de 15e-eeuwse situatie bij de Raad van Brabant lijkt op die bij de 16e-eeuwse Grote en Hoge Raad. Raadpleging van deze studies had zeker op terminologisch vlak nuttig kunnen zijn. Zo heb ik bijvoorbeeld mijn twijfels bij de vraag of de auteur de terminologie "provisie van justitie" juist interpreteert, waar hij dit soort provisies opvat als "requête en mesures provisoires" (p. 228; zie ook p. 322). Hoewel nu "provision" in moderne Franstalige juridische teksten inderdaad als "voorlopige voorziening" kan worden vertaald, denk ik toch dat in de 15e en 16e eeuw "provisie van justitie" of "provision de justice" een algemene term was die eerder vertaald moet worden als "maatregel" zonder dat hier sprake behoeft te zijn van enige voorlopigheid. Een opdracht aan de deurwaarder om de wederpartij te dagvaarden wordt immers aangeduid als een "provision de justice". Maar, zoals ik opmerkte, dit zijn kleinigheden die aan de grote verdiensten van deze studie geen afbreuk doen.

Prof. dr. C.H. van Rhee, Maastricht